

Tietämättömyyden tuottaminen on keskeinen vallankäytön muoto

Kun tietämättömyyttä käytetään omien tavoitteiden ajamiseen, tieto haudataan puolitotuksiin tai puhtaisiin valheisiin.

IHMISKUNNAN historia on tiedon kasvutuksen historiaa. Tieteen ansioista tiedämme erilaisten ilmiöiden syistä ja seurauksista yhä enemmän. Esimerkiksi heinäkuussa James Webb -avaruustelekooppi avasi meille näkymän lähes 14 miljardin vuoden takaiseen menneisyyteen.

Tietämisen ohella toimintaamme on syytä tarkastella myös tietämättömyyden näkökulmasta. Pelkästään tietämiseen keskittyminen on yhtä rajaavaa kuin taskusta pudonneiden avainten etsiminen vain sieltä, missä katuvalot palavat.

TIETÄMÄTTÖMYYS on keskeinen vallankäytön muoto. Tämän ovat kokeneet monet tiedemiehet, jotka ovat pyrkineet avaamaan maailmankaikkeuden toimintaa. Webbin ottamia kuvia nähneenä on vaikea käsittää sitä vastarintaa, jota Nikolaus Kopernikus kohtasi yrittäessään vakuuttaa aikalaistaan siitä, että Maa kiertää Aurinkoa eikä päinvastoin.

Tietämättömyyden tyrannia on vahva voima, sillä yksin oikeassa olemisen on usein vaarallisempaa kuin väärässä olemisen yhdessä muiden kanssa. Hallitsevaa narratiivia haastava tieto tulkitaan usein uhkaavaksi. Ajankohtaisena esimerkkinä ovat Venäjän autoritaarisesta kehitymisestä varoitaneiden tutkijoiden kokemukset siitä, miten heidän Venäjään kohdistuvaa kritiikkiään on yritetty vaientaa. Hyvällä ei katsottu myöskään niitä harvoja, jotka näkivät Fortumin Uniper-kaupoissa ulko- ja turvallisuuspoliittisia riskejä.

TIETOA on tarjolla enemmän kuin koskaan. Tieto ja tietämättömyys eivät kuitenkaan ole toistensa vastakohtia. Kysymys on paradoksista, jossa kumpakaan ei ole olemassa ilman toista.

Viattomimmillaan tietämättömyys on tosiasioita koskevan tiedon puutetta. Tietämättömyys katoaa tai ainakin muuttuu muotoaan, kun tietämätön saa kysymykseensä pätevän vastauksen. Kokonaan toisenlaisesta asiasta on kysymys, kun tietämättömyyttä käytetään omien tavoitteiden ajamisessa. Tutkijat puhuvat strategisen tietämättömyyden tuottamisesta.

Emme aina halua tietää, mitä tiedämme.

Niin sanotussa strategisessa tietämättömyydessä relevantti tieto haudataan joko epäolennaisiin puolitotuksiin tai puhtaisiin valheisiin. Vain mielikuvitus on rajana. Esimerkiksi Kremlissä tiedetään, että kun maaperä on muokattu sopivaksi, absurdikin tosiasioiden hämärtäminen toimii.

Tietämättömyys on myös taloudellisesti kannattavaa. On olemassa kokonaisia teollisuudenaloja, joiden toimintalogiikka on rakentunut paljolti sen varaan, millaista tietämättömyyttä ne ovat kyenneet ylläpitämään toimintaansa kohtaan. Tiedehistorioitsija Robert N. Proctorin mukaan esimerkiksi tupakkayhtiöiden menestymistä selittää se, miten ne ovat vuosikymmenien saatossa kyseenalaistaneet tuotteidensa epäterveellisyydestä kertovia tietoja. Tupakkayhtiöt ovat valjastaneet joukkoihinsa tutkijoita, pe-

rustaneet toimialalle suotuisia tuloksia suoltavia ”tieteellisiä” lehtiä ja haastaneet oikeuteen teollisuuden kannalta hankalia näkemyksiä esittäviä asiantuntijoita.

Sittenmin tupakkateollisuuden oppeja on hyödynnetty erityisesti ilmastomuutoksen yhteydessä. Tutkimustiedosta huolimatta ihmisen toiminnan ja ilmaston lämpenemisen yhteyttä kyseenalaistetaan yhä aktiivisesti ja tietämättömyyttä kylvetään eri tavoin.

Tietämättömyyden tuottaminen on mahdollista, sillä ilmastomuutos on ihmiskunnan olemassaoloa uhkaava tekijä ja siksi monille asia, josta emme halua tietää, mitä tiedämme. Kiusallisten asioiden kieltäminen on psykologiasta tuttu puolustusmekanismi.

EHKÄ viheliäisintä tietämättömyydessä onkin juuri sen arkisuus. Yhteisöt ja yksilöt ylläpitävät tietämättömyyttään vaikeammalla vaikeiksi kokemistaan asioista ja korostamalla vastaavasti helpoiksi arvioimiaan asioita.

Tietämättömyyteen vetoaminen on inhimillistä, sillä sen koetaan antavan vastuuvapautta tilanteissa, joissa historia tuomitsee aikalaisratkaisut. Olisi kuitenkin erheellistä ajatella tietämättömyyttä vain sitä kokevien ongelmaksi. Tietämättömyys on mitä suurimmassa määrin toimintaa, josta yhdet hyötyvät toisten kustannuksella. Eriytyisen vaaralliseksi tietämättömyys muuttuu, kun historiaa kirjoitetaan sen avulla uusiksi.

Harri Jalonen

Kirjoittaja on professori Vaasan yliopiston johtamisen akateemisessa yksikössä.